САНА ОЛОХ

ЧУРАПЧЫ УЛУУЬУН ХАҺЫАТА

ХАҺЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫЫ 15 КҮНҮТТӨН ТАХСАР

№ 78 (8487). 1999 СЫЛ ОТ ЫЙЫН 29 КҮНЭ. ҮӨННИЭР. СЫАНАТА—1 сөлк. 10 харчы.

ТАБАҺЫТТАР БӨҺӨЛӨРИН БӨҺӨЛӨРӨ ДЬАҺАНАЛЛАР

САСКЫЛААХ. Таба нитиитэ дэҥ-кэриэтэ барыстаах буолар. Ол эрээри Аллабыр улууһун дьаһалтата кризистэн тахсыахха сөбүн дьыаланан дакаастыырга дьулуһар. Оччо туһуламмыт араас тэрэфин дьаһаллар мытыллаллар. Итиннэ нитиитэн тугут дьыалабыай тахсыатын 64,4 бырыһыанга тиэрдибит бастыҥ үлэлээх «Арктика» уоннаа Социалистическай Үлэ Героя Илья Спиридонов аатынан государственнай унитарнай предприятиеларга түспэ үп-харчы балансалаах дочернай предприятиелары тэрийэргэ быһаардылар. Предприятиеҕа уоннаа ыаллыы улуустарга атыылыыры аналаах нитэргэ 2000 табаны биэрдилэр. Итинн сэргэ табаһыттар былык уоннаа түүлээх бултаһыныыны дьарыктаныахтаахтар. Табаһыттар дьыалалара хара бастакыттан табыллан эрэр.

Аллабыр улууһун дьаһалтатын баһылыга Николай Андросов нитиитиэрбитинэн, күһүн оссо биир дочернай предприятие тэриллиэҕэ. **СИА.**

◆ ДЬАҺАЛТА СҮБЭТИН МУНИЬАҔА

САЙЫҢҢЫ БЫЛДЬАҺЫКТААХ КҮННЭР СОРУКТАРА

Улуус дьаһалтатын сүбэтин уочараттаах мунньаҕа бөҕөс бөҥнуруоһу көрбүтүттэн түөрдэ сайыннары хаһаайыстыбаннай үлэлэргэ анаммыт. Мунньаҕы баһылык А. А. Шадрин салайан ыытта.

Бастакынан «Үүтү туттарыыга, сүөһү нитиитигэр улууска ылыллыбыт дьаһаллар олохха киирэн нималарын туһунан» бөҥнуруос киирдэ. Маныаха тыа хаһаайыстыбатын управлениетын начальникэ эл. К. Ф. Обновенниковтан сөҕэлээн Хоптоҕо, Хатылы, Одьулуун нэһилиэктэригэр, Чурапчы сэлиэнньэтигэр дьыала туругар информациялар истиллилэр.

Тыа хаһаайыстыбатын управлениетын информациятыттан нитиэннэ, сыл аҥарыгар үүтү туттарыы вастыт сыллаҕар кохтоох. Сыл аҥарыгар тиэрдиллибит былаан туолан нөр. Итэ улуус үрдүнэн эттэхпэ.

—Сыл, сайыҥҥы ыйдар хаалбыт кэмнэрин ылар буоллахха, үүтү туттарыы ыраах эрэр. Сыл саҕаланыаҕыттан сайыҥҥы бастакы ыйга былааннар кыраннан тиэрдиллэн эрэ, туолбут курдук. Оттон хаалбыт атырдьах, балаҕан ыйдарыгар былаан от ыйыгар тиэрдиллибит саҕа улахан. Итиннэ уоскуйуохха төрүөттэр суохтар,—диэн начальник эл. Ксенофонт Федорович этиитэ толкуйдатар.

Манна эбэн саматылыбытынан, госсакаазы толоруу Правительствоҕар кытаанахтык ирдэнэр да, хонтуруоллаах да буолбутунан, оны сэргэ Правительство Председателин бастакы солбуйаччы, тыа хаһаайыстыбатын бөҥнуруостарыгар сирэй эпиэтэ сүгэр И. Н. Долинин улууска кэлэ сылдьыытыгар кэпсэтиигэ курдук, муоһаны холкутатар хайа да оттуоҕун табыллыбат. Нэһилиэктэриэн ылар буоллахха, үүкүө социальнай сакаас эмиэ тиэрдиллэн турар. Манна үлэ молтоҕунэн сыаналанна. Үүс нэһилиэктэр үүтү туттарыыга бириэдиэннэ дьону, малы кытта сирэй дуогабардары сиэ-хотө түһэрсэ каактэр. Тэбэгиэстэһиэн нэһилиэнньэ ортотугар баар, оку таҥа өйдэтүнэр үлэ, социальнай сакаас суоттатын быһаарыы орто эмиэ молтох, бытаан.

—Кэлин эрэ, бу күннэртэн үүтү туттарыы 1,2 тоннаҕа тиийдэ. Социальнай сакааһынан былааммыт 200 тонна. Оны биириэдиэннэ ыалынан кэриҥэ сылдьан, быыһыгар байбиэнэ сылдьыйан, сорох сорохторуттан күүстүүнэн кэриэтэ, тиэрдэн турабыт,—диэр Хатылы баһылыга У. Н. Атласова оҥорбут информациялаах.

Кини түмүгэр былаан улаханын, олоҕо суоҕун чоҥчулаан этэр. Оттон мунньахха Хадаар, Одьулуун курдук Хатылы баайыллааҕа нэһилиэктэр үс төгүл элбэх үүтү туттараллара саматылыыта. Чурапчы сэлиэнньэтигэр үүкүө үлэ турутун управление специалиһа Ф. С. Окосмова нитиннэрдэ. Кини: «Нэһилиэнньэ ис кыһын учуоттаабакка тиэрдиллибит былаан»,—диэн туран, сэлиэнньэ ыалларыттан 3-4 ынахтаахтар эрэ үүтү туттаралларан, атыттар ыан нималэрин саматта. Ол быыһыгар бөҕөлөрө, ыахтарыттан көрөн, ханна да учуоттаммакка туттарар дьон баарын эттэ. Былырыын да кинн сэлиэнньэттэн эт-үүт комбинатыгар 40 эрэ тахса хаһаайыстыба үүтү туттарбыт. Дьиҥэр, манна ыраах сүөһү эбиллэр. Билигин ол 3000 кэриҥэ, ити нититтэн ангардас ыанара 1101 эбит. Маҥан, аадыпан-суоттаан, сүөһүлэхтэри кытта биириэдиэннэ социальнай сакааһы толорүүгэ үлэлэһэр ыаҕата тоноҕолоон ыйылынна.

Итинник атын да биириэдиэннэ баһылыктар информациялаттан сөрдөтэхпэ, былаан үүкүө, кырдьык кэпсэтиэхпиниэх курдук. Ол нитиэр коллективнай хаһаайыстыбаларга балаһыанньа туруга биир мөлтөх. Нэһилиэнньэ туттарар үүтүттэн аҕыйаҕы туттаччылар баалар. Оттон Алаҕар, Одьулуун, Сылаг курдук нэһилиэктэр былырыыҥыларыттан аҕыйаттылар. Холобур, Толай сыл алта ыйыгар 12 эрэ тоннаалаах, бу ыйга 24 тонна былаанналаҕыттан 17 тонналаммыт. Күннэҕитэ 9 центнер.

Көстөрүн курдук, сайыҥҥы үүттүгэннэх ыйдарга кэдэйэн биэрии тахсыбыт. Быыһыгар 10-са хонукка электро-уот быстыыта тахсан, үүтү сүтэрии, аһытыы эмиэ баар. Бу кэмнэ күннэҕи үүт 285 центнертэн 200-гы диэри таҥнары түспүт. Бу 740 тоннаны хутуоҕтаах от ыйыгар. Мунньахха оҥоо аварийнай дизеллэри туруорарга баҕыныктарга быһаччы сорудах бэриллиннэ. Уоскуйуонан, уҥкө социальнай сакаас туолбат турукка киирбитинэн, үүтү ыаҥыгга, тутууга миэстэлэргэ сөптөох усулуобуйаны тэрийэргэ, бытаарымны таһаарбыт сирдэргэ хамсатыллаах дьаһалы ыларга сорудахтанна. Итиннэ быйыл 4,5 тыс. тонна үүт соҕотоҕоннаныахтаах. Бу былырыыҥҥы ыраат кэрдэрүү. Эт 1000 тоннаҕа тиэрдиллиэхтэах. Оттон улууска үүтү, эти оҥоруу, туттарыы тэрээһиннэ былырыыҥҥыга холообо суох ордуктардаах. Бородуукуоба ыраах ыйынан аахсыы таһынан, барыы нэһилиэктэр үүт таһар техникэнэн хааччыллан туралларын, арыы ыахтарын сэргэ ыара учаастактартан, сайылыктардан сүөгэйдэнэн тутуу тэриллэр, куоталаһыы усулуобуйата эмиэ бигэргэнэн турар.

Бу бөҥнуруоска ыаҕы искусственнай сиэмэлээбин, боруоданы туһаарыы, үүт сыатын үрдэтии курдуктар эмиэ кэтэҕылыннылар. «Тоҕо диэтэхпэ» быйыллыттан 25 техник-осеменатордар, эбэтэр сүөһүнү ыаҥын технологиятара диэнэр штаттара коруллэр буолбут. Бу ыаҕы кодьүүстээхтик туһанарга сүбэлэнно.

«Оттоохун хаамыытын туһунан» тыа хаһаайыстыбатын управлениетын кылаабынай агронома Е. И. Корякина туруорда. Евдокия Ивановна улууска оттоохун хаамыыта бытаанын тоноҕолоон ыйда. Итиннэ от ыйын бастакы күннэрэ ардахтааҕын учуоттаабыт үрдүнэн, ходуһаҕа киирии хойутаабытынан быһаарда. Былырыын баччаларга улуус кэбиһиллэх ото 12860 тонна эбит буоллаҕына ити быйыл 3932 тонна эрэ. Бу 1996 курдаах сыл туһаннаах кэмпиэнэтигэр тэҥ. Техника тахсыытыттан көрдөхпө, сүрүн үлэлиэхтээх трактор барыта кэриэтэ ходуһаҕа баар курдук. Үлэһит ыаҥын сүрүннэрэн бу кэннэки 5 күнүгэ эбиллибит. Ол эбэтэр 4190-са киһи оттуур. Охсуу 11 тыс. гектар буолбут.

Улуус оттоохунуга бөҕэтэ тиэрдибит былаанын таһыынан быйыл бэс ыйыгар Правительствоҕа буолбут мунньахха сыалгы, ыраах сүөһү ахсаанын аҕыйаппат, ыллаллар бородуукуойаны наастаппат, салгыы сайыннарар туһуттан оттоохунуга эбии сорудахтар тиэрдиллибиттэрэ санатылынна. Итиннэ сиппиэс фонданы үөскэтиигэ анаан эбии 5000 тонна оттоноохтаах. Маҥтан бөҕэтэ баар-кур оту эпэхпэ, эбии 3400 тоннаны будуноохтаахпыт. Оччотугар улуус быйылгы оттоохунуга былаана 35000 тоннаҕа тахсар. Маҥан барыы нэһилиэктэриэн бу мунньаҕынан план-график тиэрдиллэн тарҕанна.

Сиппиэс от фондатыттан атыылыыр түбэлтэҕэ, урукку практика көрдөрбүтүнэн даҕаны, юбиһиллэх отунан буолбакка, прессэммитиннэн ыаллаара хаҥаҕатын учуоттанар сөбө ахтылынна. Прессподборщик, оноуоха туттуллар быа кэлбитэ уоннаа итиннэ сөрдөөн аҕыйах техника, техника сиппиэс чааһа сайаанка быһыытынан түгэтиллибитэ этилиннэ. Эмиэ маннык трактордар прицептэрэ, шнагат аҕалыллыбытын «Чурапчы» кооператив ыаҥа ылыллыахтаах.

Баһылыктар миэстэттэн реплика бырахпыттарынан от ыйын 23 күнүгэҕи даанайынан оттоохун графигта 13 бырыһыан толоруллубута «ситэтэ суох» даанай диэн буолла эрээри, нэһилиэктэртэн киирэр информация «оннук» диэн ылыллыбата. Даанай, от сводкатта республикаҕа биир оннук отчуоттаммыт. Сурулуубут коммент. Оноо кэлэр оттуур специалистар кэмигэр сөптөох информацияны биэриллэрэ биириэдиэ этилиннэ.

Мунньах уураахтыыр чаабыгар оттоохун былаанын «толорбоппун» диэччи нэһилиэк суох буолла. Оноо быйыл миэстэттэн тэйбэккэ оттуур кыах баара билиннэ. Иккиннэн, атырдьах ыйын 15 чыыһылаттыттан, үгэс курдук, бас билии ханнын көрүгүттэн тутулуга суох сири оттоохунуга көҥүллүүргэ диэн буолла. Оны тэҥэ оттоохун графигын балаҕан ыйын 15 күнүгэр 100 бырыһыан толороргэ эбэһиннэстэнно, ол нитиэр атырдьах ыйыгар график 95 бырыһыана ылыллыахтаах.

Улуус дьаһалтатын сүбэтин мунньаҕа маны таһынан «Чурапчы» кооператив саҥа структуратын бигэргэттэ, «Саҥа үйэҕэ киириигэ анаммыт мероприятиелар фондаларын тэрийии туһунан» итиннэ «Нэһилиэнньэлэрэ нуммарыы туһунан» бөҥнуруостар коруллуннулэр.

С. СМИРНИКОВА.

XXI ҮЙӘ—АЗИЯ ТИХЭЙ ОКЕАНЫН ҮЙӘТӘ

ДЬОКУУСКАЙ. От ыйын 26 күнүгэр республика кинн куоратыгар хотугулуу-илиҥнэ Азия нефтегазопроводтарыгар анаммыт иккис ардыларыныаҕы 5 конференция кыттыылаахтара мунньуннулар. Дьокуускайга РФ экономикаҕа итиннэ оттуока уоннаа энергетикаҕа министерстволарын, Россия бөдөҥ научнай-чинчийэр институттарын, «Газпром» РАО, «Сибирь» уо.д.а. дойду иһиннэҥи компаниялар бэрэстэбиэтиллэрэ уоннаа чугастааҕы уоннаа ыраах дойдулартан—Украинаттан, Соҕуруу уоннаа Хотугу Кореяттан, Японияттан, Германияттан, Великобританияттан, Китайтан, АХШ-тан, Тайвантан уо.д.а. сирдэртэн ыалдьыттар кэлэллэр. «Бритиш петролиум», «Тошиба корпорейшен», «Марубени», Китай национальнай нефтиной компаниятын курдук омук компаниялара, итиннэ Кембридж университета уоннаа Аляска университета эмиэ кыттыыны ылаллар.

Уочараттаах конференция Дьокуускайга «Сахапефтегаз» ННГК көҥүлэһиннэн ыытыллар. Компания президенэ Василий Ефимов СИА корреспондентыгар эпитиннэн, Саха сиригэр маннык форуму ыытыы республика айылҕатын баайын таска таһаарыыны түргэтэтиигэ көмөлөөх буолуохтаах. Тоҕо да конференция суолтатын научнай хайысхалаҕын иһин, биһиги оны быһаччы түмүктэри биэрэр хайысхаҕа туһаайа сатыыбыт, диэн тоноҕолоон болҕотоотэ кини.

От ыйын 26 күнүгэр хотугулуу-илиҥнэ Азия газопроводтарыгар анаммыт иккис ардыларыныаҕы 5 конференция аһыллыытыгар СР Президенэ М. Николаев эҥэрдэ тылы этэ. Кини XXI үйэ Азия-Тихэй океан регионун үйэтинэн буолуоҕа диэтэ. Континент дойдуларын хардарыта экономическай сибээһэ сөптөохтук сайдар. Итиннэ энергияҕа наадыйыы улаатыына сүүнэн суолталаар, ол аата нефть уоннаа газ саппаастаах дойдулар оруоллара улаатар. Олор ортолоругар Азия уоннаа Тихэй океан дойдуларыгар аҥылаҕа таһын биэриэн сөптөох сүрүн регионнартан биириэстэрэ Саха Республиката эмиэ киирсэр. М. Николаев Кореяҕа уоннаа Китайга республика таһын биэриитин бөҥнуруоһуттар тохтоото уоннаа чоҥчу этиилэри оҥордо. Бастакытынан, таа барылларын культурологическай аналаннарын көрөргө Саха Республиката, Иркутскай уобалас уоннаа Красноярскай кыраай бөдөҥнөбит сырьевой базаларын кытыһан баһылаһыы ордук тоноостооҕо учуоттаныахтаах. Азия-Тихэй океан регионнарын кытта элбэх өрүттээх сөбүлэһиннэ түһэрсэр уоннаа хотугулуу-илиҥнэ Азияҕа таһын биэриэн барылын олохтоох кылгыыр консорциуму тэрийэр кэм кэллэ, диэтэ кини. Итиннэ таһынан СР Президенэ «Газка уоннаа трубопроводка хотугулуу-илиҥнэ Азия форумун» оруолун үрдэтэргэ уоннаа форум Россиятаҕы саҕаатын тэрийэргэ этэ.

СИА.

КОМАНДИРОВКА ААДЫРЫҺА — СЫЛАҢ

● ДЬАҺАҢТА ТҮБҮКТӘРӘ

ТУОРАТТАН КӨМӨ КӘЛБӘТ КӘМИГӘР

Уошуоскальыар сылдьар Сылаҥ-мэҥиэгэ дьаһаллары бөҕөлөрө, Н. В. Гоголевка дьиэ иҥиэҕэ-оттоон кэлэрин ыытта кэрэтэбит. Кэпсэтиибит ойуулуу дьиэлэрэ, хаҥас-сиҥ. Ойуун-дьаҕыраҕа, туйа аргыйдар. Мэҥиэ-эмиэрэ. Илья Викторович кэпсиэтин истэйиҥ.

—Нэйилэ-нэйилэ тастаан уҥа 80-ча бөҕөлөөх хаҥалаҕыстыбата баара. Хаттаан регистрациялаабыт. Кэлэ-ттэн 50-чэ онуоҥ бүлбүт хаҥалаҕыстыба тэҥэ. Оҥорто иккилэрэ — Афанасий Егорович Сидоров «Кэрэ» уонна Константин Семенович Макаров «Үөскүү» бөҕөлөөх хаҥалаҕыстыбалар. Өстөх хаҥалаҕыстыбалар ахсаанналарыгар киллэрилиннэ, Владимир Дмитриевич Маскуов «Сагаҕ олоҕо», Егор Алексеевич Ноговицын «Кыыс хаҥалаҕыстыбалара» диэн күнүөҕэ суох тэриллэн үлэлиэхэмэны оҥоруоллар. Үүнү государствоҕа туттарыыта бөҕөлөөхтөрө, биирдиилээн дэ дьону ыытта дуоһуйар туһаналлыбыта. Бөҕүүлэгэ иккиэ-иккиэ хайыстан иккиэ үүт тиэйэр автомашина туруоруллубута биллиэн от үлэтэ, ходуланан-чохтоотуулар. Үүтэрдэн дьоҥ бөҕөлөрэ таҕыстар. Уруккуну да сылларын иннинэ дьаһанар этибит. Бу кэмнэ үүнү туттарыы, биллэн турар, арыый ыарыгыныыр.

Өрөмүөнү ыытыы чаҥнаан эрдэхэ, кэлтэх, Балаҕыысыт жүөстэтэн бөрүтэн уларыттара ыгыллыбыт да, үөлүү суох. Дьон оҥорон 4 квартираалаах уонсай дьиэлэрин котельнойдар хойдоторуохтаахтыыр турбуга кэлэ илик. Оскуола ис өрөмүөнэ бүтэн турар, котельнайдар быстах өрөмүөн ыытыллыахтааҕа, тэрилтэлэр мастердуттан, наада буолар натырыйдаан хыйаан булуллубута. Дэтэлэҥ өрөмүөн ыытыллыбыта, балыыба туруга үчүгэй.

— Барыта үчүн хорошо кэлэн кэтэ турар...

— Оттуук. Суолбутун онгостуохпутун бэлэмнэйбит, эмиэ хорошотуй кэтэр. Былырыын үлэлэбит да дьоҥнуут хаҥастарын таҥыы кэлэйиит. Улахан Күөлгэ өскүүлэ туоруут дьыбыутуйуун эмиэ алтыыбанна оҥоробут. Чобуттан эбэҥэ сүөк.

— Оттон ушка-аска уолаҥнаах нэдиэйбит, тэрэппитэ үчүгэй быһаарыллар туох үлэни ыытабыт?

— Бэйрэлэгэ кэбэрдэр, нестуутун туоскэрэр сылаанар дьон бэйэлэрин үлэлэйбэларыгар, тэриллэрэ тэрилтэрин ларын-ыраастык тутан-хабан оҥороллоруттан ситиилэр дьаһалларын ылабыт. Быйыл хас биирдии мэлдьэн тэриллэрэ кэбэрдуугэ былаанар тиэрдиллиннилэр. Бэлэмнэ, дьиэ-дьиэ коллективтэрин тэлэх оҥорбуттар, сайыныгы эрдэтэр кэлэ үлэлэбэтэгэр сибэкки үүнэрэр.

— «Үөскүү» бөҕө хаҥалаҕыстар оҥоруохтааҕа диэн эйдэбит республика государственнай политиканнаан буолла. Бу оҥоруоҥ Сылаанга туох үчүгэй ыыстыыларый?

— Итиэ саамай сыалтаах уонна недьүүнү биэрэр ыыхтаах хаймыкка туруһуллуннар. Нэйилэҥнэр да оҥоруоҥ. Бөҕө үөскүүбүттэн, аҥыыра биэрэр үөлүгүттэн ыыстыыгыта хаҥалаҕыстар туруулаах үлэлиэхтэр. Бэлэмнэ хас биирдии мэлдьэн кэрчэй сылдьан кэмэ тэлиэ суоҕуллэриллэстэрэ, оруоруотун аҥыы, хортуоппуйдуу тэбэнэ үүнэрэрин эмиэ тустаанан ыытыах оҥоруоттуут. Барыта туоратан киллэриннэхтэ эбии кэрэн барыа. Сылаанна ыала дохуотун ыйта ортотунан 20 тыс. солкуобайга тэҥдиэн сэй эбит диэн сабалаанаан оҥоруоттуут. Оҥоо оҥоруоҥ улэ былаанын ыыстыынныт. Быйыл сайын ыраахтааҥы эбит куурусса, 70 сибиэнньэни атыыласта. Хойдо булуоҥуттар эмиэ баалаар. Хортуоппуйдуу оҥорбуттуур, бурдуку ыгыыран дьарыктаабыт Алексей Алексеевич Алатов, эмиэ бурдугунан дьарыктаабыт бөҕөлөөх. Иванович Иванович Говоров сибиэннэни ыгыгыннаан дьарыктаарга сылдьаллар сир аматын ыллыбыт.

— Адыйах ыйдаан оҥорор үөскүт туруоттуут, саҥа үөскэ үүнэллэхтит. Итиэ билэр событиены кэпсэ, хаҥаалаах дьаһаллорыт ыытыллыахтыый, туох быланнаахтыый?

— Биллэн оҥостуубутуут эрэдэ, тэнэтэ туоларэ туолбата биллибит. Кэрэйдэ курдук, барата ылардаабыта бөҕөлөөхтүн туруулаах буолбатах. Оҥоо диэн дьоҥнуо-соргуо маны оҥоруон, итиччэ орторуон диэн этэрэ туттуннабын.

Кыйыл тыллаах ыйаҥы билэн турар, барда суох дьыала. Ол оҥоо сэргэбинэ хаҥыы бэйэтэ ааҕыллыр устуука тиэрдиэ сомоҕо. Сылаанна дьиэ-соргуо дьаһаата туле туоран, хас биирдиилэрэ туоратан мастолэриттэн суолуттан тобулан, таҥаарыы-ылаллыы, эйэлэспэхтэх уолаҕаллаахтарыгар, ситиилэ-рэбэтэ ол ситиилэхтэрэ, кыыллыбаты да кыайыахтаах сэн. Норуот итиэ—маҥнай күүс.

М. СИДОРОВА.

АРЫЫ СЫАБЫН ҮЛЭТӘ, ТЭРЭЭҺИНЭ

Сылаҥ улууска бөҕө улахан эйгэлиэк. Онуоха эбии участаалтэрин ахтыллыа, территория оттуоҥ ааныыллар. Сайыныктары, оттуур хойдуолары нарийэн, бу эйгэлиэк арыы сылдьар улэлиттэрэ туоннаннобут, мастер И. Д. Трофимов дьиэтин кэдэрэн тиэйэбит. Хаҥа, оттуу бэрбэтэх, баар эбит. Онон сыах уоттаах-кэмнэҕэ хаҥалаҕыстыы ыыстыыны тутуулаах, бөҕө онуок тэриллэрдэх дьиэтэн бастыы-сэлэтыгар оҥорон нэлэтэбит.

—Үүт-эс быыны эйбэтэ. Биилгэн күнүгэ 2 тонналаах тиэйэрэ тутар буоллубут. Сиэлэстэн, Улахан Күөлүттэн Трайотэтэн хутэбыт уонна Бэрэттэн биир кэйи суоҕэннэн эдэлар,—диэр Иван Дмитриевич.

Арыы сыыра эт-үүт комбинатыгар, «Чурапчы молокозаводка» радиоы бүөр эрэнэр, нуучар уулаах, цуунаара. Онуоха эбии бу нэлэстэрэтэн сэлэлаан улэлиттэрэ опытталах дьон. Үлэ баар буоллаҕына кэтэн туруоттар. Туруоларэ-кутуоларэ тубуттуоллар. Тэриллэрэ да оҥорбут, Быйыл сыах үүнэ тутуулуу муус устар бүтэннэ кэпсэлэбит. Былырыын уу мэйиэдэн хойдубуттара, баҕалаарга нуучаан үүнэрэ тоннаны да хыаабат эбит этэ. Биэйэлэрдэ эмиэ бүк эбах. электро-уот кэлбэккэ мэйиэдэтэрэн, нуо эрүү-эрүү туттахтарыгар 3,5 тонналаах да тиэрдиллэр.

Сааскы бастакы мэйиэрэ туттарар мах эрийдэр Иван Дмитриевич бэйэтэ шасси тракторынан үүнү тэбэ сылдьыбыт. Ол кэнэ от мэйиэ 10-гэр диэри мастэтэрэн ЖКХ трактора тасыыт, дуоскабарынан. Кэлин оҥко барыахтаах моллар бэйэлэрэ тэҥнэлэлэр. Онон аҥы туттараччы да эрийэ-эрийэ эрэр курдук быыныыбыт буоллубут.

— Туттараччы да эрийэ, сорохтор суоҕэйэллэр эдэлэлэр, Туоратан эмиэ эр-эгэр суоҕэйиэхэ кэлэр буоллаҕа, биир эмиэ кэйи адаар. Онон сүүрү пробленнбыт үүнү тэҥнэ буоллаҕа,—биллэнэр-сыах мастера.

Улахан Күөлгэ бөҕөлөөх УАЗ автомашинанан кэлэн, арыы ыгыыр Ф. Ф. Максимов нуу-эрүү-эрүү үүнүгэн эдэлэр эбит. Оҥу кэлэн туран-аспыллар. Онуоха электро-уот барара оҥоо кэлэйбит. Бу биирчиэннэн хаҥалаах кэлиэргэ үүт эмиэ да сыдьыбыт. Онон ааныыннаах дизель туруорумуттар. Маҥнаарды ЖКХ бэлэмнэнэ турбуту биэрбит, аккумуляторын оҥоо бөҕөтө бухтуоҥ. Дизель уолаҕэбит. Итиэннэ, сылаанар биир мэйиэрэтэ мунуу түүнэх курдуттар. Этэрэ-дьиэрэ үүнү тутар эрэ наада буоллубут.

Быйылгы биир уратылара эрийэн-сүрүөбит, туоннат сорулаах ылбыттар. Былырыын үүнүгэн 100-чэ эрэ тоннаны эстэбиттэр. Үүнүгэн туттарга «Чурапчыны» кооператив-уулуубуйаны барыа оҥоруон хорошо сатаабыт. Бастатан, дьиэҥ ынтэриэстэлэр нэдиэттэн, үүнү туттор быстарга ыйыгаа уҥары тэлэйүүнү олохтообут. Туттаҕэр хаҥалаҕыстыыллар, дотаҥнаалыыт. Уруккуну курдук эмиэ суох. Муус устар уонна ыаа ыйдарыгар туттараччыларын ыытта Сылаанаанны потребобщество толоруу ыыстыта, оҥу нэйбүүнүт. Оттон Елена Алексеевна уонна Лариса Молотова арааҥ экологиэтэ уоратаннаах дьарыктаныыттара. Лариса Молотовланнаах дьиэ тиллэ буолуутун эмиэ чэпчэйдэлэр,—диэр Надежда Максимовна.

«Хойдо диэн Сылаанна оҕолоро уруккуттан таптаан сыаналаан аҥыырдарын быйыл директор М. Н. Дмитриевскай бэйэтэ кэлэн-сэлэлаан улэлэтэр. Соҕус дьиэлэрин-уоттарын өрөмүөннэбиттэр, биилгэн территориялаарын хүрдүөгү сылдьаллар, сельпоу ыытта хардарыта ылсыы-бэрсиэ торуттүгэр олоҕуран, ас-уот ыыллар эбит.

—Хаҥаласын 380 солк. аҕыстым, дьиэҥ ас-уот атыылаппыт,—диэр лаборатория бастакы сэрэтэлэ Жанна Макарова. Кини өссө республикатааҕы «Чоҥнаах звезда» конкурсна үгүннүбүт, ноҕо көрдөрөөччү быыстыбан сылдьан хобуотаан тиэйбит.—15-гэ буоллаҕа сылдьаллыбыт. Күрүө туттубут, робочайдар ыыллар кэрдиэ бэрбиттэрэ. Оҕолор лаборатория ходуулаах эрэ буолбатахтар—кинэ, эрэлэ биэрэрдэр, курсоҕуннар эмиэ ыыллаахтар.

—Былырыын оҕолор үөлэрин телэбүрүн олуо хойуулаах, кэлик таҥнар атыыга барбатах кэнсиэрдэрэ, бэлэбүтэрэ. Ол иҥэн бэйэ уолаттарбыт Василиевич кыыс бүөмэ таҥыстар,—диэн ааҕа Семенова, астыныыт, кэрэдьиэ-эмиэдэр, рюкзак үөлэтэрэ улахан-бэт ыарыыннан, хаҥаан, ыаҥаан, ыаҥаан хаҥаастарын ыаллаарыгар, ыытта ыытта тэриллэбит. Оҕолор кэлэрэ аттыгыттан, ыытта ыытта тэриллэбит. «Хонгоҥ бэнэриэдэ». Уонна, сылаанаанны, сорохтор — оҕолор бэйэлэрэ эмиэ эрэнэллэр. Кинэлэр дьиэлэрэ, ыыстыыннарыгар, ыыстыыннарыгар, ыаҥа-хайдарбах буолуохтуут!

М. МИХАЙЛОВА.

ЭДЭР-ЭКОЛОГТАР

Г. П. Башарин ааттаах Сылаҥ орто оскуолатын кэбэҥнэн сиэмэннэт олбуорутар чуумпу сатыылаабыт: оруоҥнэлэй учаастокка уоллаҕастаар оруоруоттарыгар, теплицаларыгар, хортуоппуйдарыгар үө кутан, сиэс отун мэйиэтэн оҥоон бэрэн дьиэлэбиттэр, арай, кэлэ, уҥаан сылдьыбыттарын бэлэтэ нуох, моҥнор биэдэрэр кэннэлэспиттэр, сибиэрдэхтэрэ сиэс тэмнэн эйэрэннэ.

Оскуолаларын таҕыстар тэмэр сиэмэлэх ааттарын тэ хуруоҥу оҥорон, мас, ыраах үүнэйдэрэ оҥорбуттар. Дьиэ уулусса диэки эргэтэр, ыаннаар тиэт, үөт, хатыҥ мастар, хаптаҕас уҥа чэпчэйиэ турахтар. Биир маска чыычаах үөтэ эйэммыт. Ыраах сибиэкиэлэр олорбуллубут ааҕа луунаалара арааҥа ыйа оҥоноллубут. Бэйэлэ мэнэ 20-чэ оҕолоо сылайан Полина Петровна Васильева үөлэлэр-эбит. Үөнэйбэтэрэн туттарорга ыаҕаҕыыны ыытта дуоһуйардаабыттар.

Уҥаах-дьыла бүтэрэн ыытта оскуола уоранэрчиэлэрэ экологическай турунымна турумуттар. Кэпсэлэр улэлэрин географтар Елена Алексеевна Анатова, Надежда Максимовна Макарова уонна биолог Лариса Молотова Макарова салайбыттар.

— Ыйыыт оскуолаҕа экологтаабыттыр. «Хойдо лаҥырга бара сылдьан оҥоҥоҥо бөҕөлөөх экологическай уоранэрчиэлэр. Бэйэлэттэн бэрэдэлэ, бөҕөлөөх-бөҕөлөөх үөнэйдэ онорбуттуу, алаас экологическай уоранэрчиэлэр. Бэйэлэттэн бэрэдэлэ, бөҕөлөөх-бөҕөлөөх үөнэйдэ уларыйыстыы хотоон кэрчэрэ сэрэлэлэбит. Бөҕөлөөх хоно сиэмэ үүнэйэрэ бэрэстэ. 10х10-м сиэрэ ыраах суруйдубут, ыарыа онорбуттуу. Эмиэ ол кэйдэх улэлэйбэтэх кэрчэхчэ. Хонгоҥ алаас үөнэйдэлэрэ гербарий бэлэмнэнэ. Прохор Петрович Макаров 1,5 гектар курдук сиэрэ, бурдуку ыаҥыта, оҥу нэйбүүнүт. Оттон Елена Алексеевна уонна Лариса Молотова алаас экологическай уоранэрчиэлэр дьарыктаныыттара. Лариса Молотовланнаах дьиэ тиллэ буолуутун эмиэ чэпчэйдэлэр,—диэр Надежда Максимовна.

«Хойдо диэн Сылаанна оҕолоро уруккуттан таптаан сыаналаан аҥыырдарын быйыл директор М. Н. Дмитриевскай бэйэтэ кэлэн-сэлэлаан улэлэтэр. Соҕус дьиэлэрин-уоттарын өрөмүөннэбиттэр, биилгэн территориялаарын хүрдүөгү сылдьаллар, сельпоу ыытта хардарыта ылсыы-бэрсиэ торуттүгэр олоҕуран, ас-уот ыыллар эбит.

—Хаҥаласын 380 солк. аҕыстым, дьиэҥ ас-уот атыылаппыт,—диэр лаборатория бэстакы сэрэтэлэ Жанна Макарова. Кини өссө республикатааҕы «Чоҥнаах звезда» конкурсна үгүннүбүт, ноҕо көрдөрөөччү быыстыбан сылдьан хобуотаан тиэйбит.—15-гэ буоллаҕа сылдьаллыбыт. Күрүө туттубут, робочайдар ыыллар кэрдиэ бэрбиттэрэ. Оҕолор лаборатория ходуулаах эрэ буолбатахтар—кинэ, эрэлэ биэрэрдэр, курсоҕуннар эмиэ ыыллаахтар.

—Былырыын оҕолор үөлэрин телэбүрүн олуо хойуулаах, кэлик таҥнар атыыга барбатах кэнсиэрдэрэ, бэлэбүтэрэ. Ол иҥэн бэйэ уолаттарбыт Василиевич кыыс бүөмэ таҥыстар,—диэн ааҕа Семенова, астыныыт, кэрэдьиэ-эмиэдэр, рюкзак үөлэтэрэ улахан-бэт ыарыыннан, хаҥаан, ыаҥаан, ыаҥаан хаҥаастарын ыаллаарыгар, ыытта ыытта тэриллэбит. Оҕолор кэлэрэ аттыгыттан, ыытта ыытта тэриллэбит. «Хонгоҥ бэнэриэдэ». Уонна, сылаанаанны, сорохтор — оҕолор бэйэлэрэ эмиэ эрэнэллэр. Кинэлэр дьиэлэрэ, ыыстыыннарыгар, ыыстыыннарыгар, ыаҥа-хайдарбах буолуохтуут!

М. МИХАЙЛОВА.

● ОТТООҺУН 99

ТӨЛӨЙ АЛААСТАРЫГАР

—Барыта 92 хаһаайыстыба оҥоо ыытарда. Сө үөскүт 1100 тоннаны соҕотоҕун калькуттаахпыт, бөлүүх 185 тонна буолла. Итиэннэ таһыччаа бөҕүнэ идэастарыгар ыытар Чурапчыттан 62, Мусулдайтан 16 хаһаайыстыба ыытыахтаах оттуу сылдьаллар. Сирдэрэ ааныа үүнүмтэх дьоҥҥо эбии сир бэриэхпит. Оны таһыччаа Чурапчы сиэнэ тарааннабыт МТС-ҕа 30-40 тоннаҕа, Атыырдыйа эмиэ ыччоҕо. «Аартыык ХӨТ»-ҕа 25 тоннаҕа суоттаах сир өлүүлэтибит. Күнүөрү, атырдьах эйэҕэ ортотуттан, хаалбыт сиргэ ким баҕалаахха бөҕүнэхпит. Уу ото, ыаллаах эрэ оттонуллар сир, дьиэнэр, эйбэх,—диэн ыытыахпыт бөҕүлүнэ И. Н. Аммосов. Төлөйдөр бырыа бары кэхтиэх, улэһит дьоҥуттан биллэллэр. Онтук да буоллаҕ, улуус бөҕүлүнэ А. А. Шадрин бэйэ туруктаах лаппах-хамыыстаах хаһаайыстыбаҕар сыаналарын, правительство Председателин баастыы солбуйаччы Н. К. Долгушины Төлөй улэһит дьаһуурдуу көрүүлэрбэтэ. сиэнэлэрин, кыһыылларын билсибиттэрэ.

Кэбиһиэхэ оттор кыкалаҥнат, бүсүлүөр бачыҥнастыт алаастарыгар сыыстаран Хомпановтар, Крюковтар кыттыһан оттуу сылдьар алаастарыгар тиийбэт. Аҕалара Бүгүөххэ оҕустара барбыт.

—Бүгүн бөҕүнэ оҕоҕутун кэбиһэ сылдьыбыт, Уолаҥбашыпт ходааҥа буолла. Арааа, Илиэ Арыгастаах бүтэрдибит. Сирбит бүттэ, үүнүүтэ мөлтөх, былырыын 5-тэн оту ылыбыт алаастарбыттаттан 2-3 эрэ кэбиспэбит,—уолаттар ылбаҕа күөх оту үөлүкүгүллэр...

—Уонсай үөлэҥэн барар оҕокутун хайдах үөлэстөҕүт?

—Ким алааһа төбөҥү биэрбитинэн.

Сылгыы Дирин Урэх дьаарыска чиэйбит. Маннык Чурапчыттан моой отчут Н. М. Сивцевтэр сылдьар эбит.

—Дириҥ күөх диэн аатаах. Уутта туруннаах, оноо доруобуйаҕа туһалаах,—диэн-диэн Николай Максимович Сивцевтэр бааҕырай тиит ыстыыр оҕостубут сылгыларын сиригэр баар сойбут чаҥнатыа кутар.—Иллэрэ ааҕа ылбиппит. Дьиэҥ ноҕоотон оҕустардыбыт. Сылгыны үүгэйэ, туох да аатаах буоллаҕа. Тобулаабуттан 6 сүөһүлээхпит, иккитэ ыстар. Оптукпутуттар оҕо [illegible] буоллар. Маннык сирдэммиппит 8-с сыла.

Дьиэлэриттэн иккэ кыра оҕоҥу кэрэ, хаһаайыстыбыны салайа, оҕолорун 80 саастаах Мойна эмэтэлэ хаалбыт Дьиэ оноо кырдьаҕастыыстыгыттан бүгүн барыа күөх бөҕүнэ сомоор тутуттар турунахтара.

Аны соҕуруу алаастарта биэр улахан бөлөх—Сиэрпиновтар 17-тэн буолан оттуулаах үөҥ. Оноо Төлөй алаастарыгар бу нүннэрэ ыыах кэбэтиллэрэ эйбэх өтөхтөрө баар. «Урут совхоз эрдэхтэ итэ-кыаллыбат, бу хаалыыбат буолан эйэҕэ Бөлөхтөн дьиэ ыйтаан да сиэрүйэтэрыыта суох хотуурдаммыта эрэ баар. Чэ бу сорохтор тахса ыалтар эбит, кимиэхэ алаастара буоллаҕ,—диэн Владимир күө-дьаҥ тэлэгэ. Сибиэкиэнэ сиэммит үүнүүлэх алаастар ыалыйа-ыалыйа хаалыыллар.

Мэҥиэйэ тэрүт олохтоохтор Василий Яковлевич Лаховтар дьиэтэн таһыстар оту үөлэччи тиэмэлэх трактор хаҥас чуҥаалыбытыгар тэлэйбитэ өрөөнньөр уола Толгойтан ыалан ааттыгар үөлэнэ сылдьар эбит.

—Бырыы Хаҥа оттуубут. Аны ыаҥ от ыалдьа хаалла. Сирбит үүнүүтэ быйыл мөлтөх. Үрдүк хаҥдоҕой сирдэр кураанаахтыттар, аны аһыыра турбут. Дьэ бөҕүнэ, чурапчыларыа, аймыгы сөбүлэт дьиэнэт. Иккэ ыыахтаахтыт, иккэ аттаахпыт, 2 бөҕүлэхпит, тэйиэ эмиэ сүөһүлэрдэхпит. Оноо оттоотохха табыллар,—кырдьаҕас тэй тарда-тарда сэҥэрэллэр. «Оробуоп кэпиэ сүөгэй сөбэтэн буолуо,»—диэн эпэтэн хатыҥналлар. Кырдьаҕастарбыт барааҕыттар кэм да ыалдьыттыыллар үтүө үөстэриэн тутуһа сырыыллаллар. Василий Яковлевич терепнуттэрэ ордо өлүөнэр 11 саастаах волкох уолаата буолбут. Сыл аҥаара уонун кэмнэрэ 7-8 тонна оту булуоҥ эбит.

—Эйэҕэ хайдах дьыа буолуой, тоҕо эрэ молтуох курдук эҕ,—диэбиппэр: «От сиэ үүнүөҕэ, аһыыгыттан кэлиэ эбит. Быйыл хойутаан үөскэлэ сылбата. Оо, бөкүттэнэбин. Бэйэм тоҕо эрэ ыалдьыбыт дьиэмнэт,—диэн кырдьаҕас эрэ тыынан кэбиспэт.

Үүнүүлэх эрэ сылдар эрэ остолгоор дьиэ нэлэр бөҕүнэ сатаабытыа дьиэ, бөҕүлэтиэн ыйыллыт буоллаҕа Оноо хайа да туганан бөҕүнэ эрэ эрдэхтэх табылдар.

«СО» корр.

ПЕНСИЯҔА БЫСТАХ КЭМҢӨЭХ ӨБИЭ ТӨЛӨБҮР БОЛДЬОБУН ҮЛАТЫЫ ТУҺУНАН

Сыаанаҕа үүнэ турар кэмнэтэр республика улэлээбэт пенсионердарыа социальнай хамыыстыбанан күүһүрдэр кэнниттэн СР Министерстванын 1989 сыл от ыйын 22 күнүнэ ыйаарымыт Саха Республикатын Министерстванын, 1998 сыл сэтинньи 5 күнүнэҕи 628 №-дээх «Пенсиялаах быстах кэмнэх эбии төлөбүрү олохтоохтуу туһунан ыйаах» диэн дьыйар болдьобун 1999 сыла атырдьах ыйын 1 күнүттэн 1999 сыл ахсынньы 31 күнүгэр диэри уһатта.

СИА.

● СҮҺАЛ-СИГНАЛ

КИҺИ ӨЙҮГЭР БАППАТ СИДЬИҢ БЫҺЫЫ

Хоноо турдах дьаһыы рынок ыыр тыыла ыгыа, сиэнэ бар-бэтэх үрдэҥ кыра хаҥастаах, пенсиялаах эрэ ойоҕор: дьоҥу олус дьулаттар. Дьэ, бу нэмиэ дьыа көрүөн олоҕо-дьаһаҕа бэйэ хаһаайыстыбатын тэрийэн үлэхан тутуулуктаах. Президиекпит, Правительствобыт дьаҥаа сиэрдэх суолу тутуһаннар дьиэ көрүөн экономикатын ирэ нетөөр, сайыннарар хаһыоханы ылыыллаттара түбэспэччэ буолбатаҕына олох байата көрдөрдө.

Дьиэ кыаҕынан эттуларо сибиитэ, пуоллаах, ыуруосса хиттэр. Мин доруобуйам молтоон уолаа спонсорбытын уулуус кэпиэгэр толору уулуулаах, сойдыылаах сиргэ уөрэттэрэн, кэнниттэн уөрэхтэх, сойдыылах дьиэ олорооруу да, этэҥэ ыырдьаҕас ирдиҥ уолбуо кытта ойоҕор олороору да цеспит күүнэ Кытаанаатын Чурапчы салаанаатыгар кэлэн биэрбиппит. Утуйарыа сиэнэлэрэ умнаа, уо хаалыҥнаатын туһэрэн күрүөхэйэ, дьиэ-уот, хотон тутуо кыстыатыбыт. Эбэтэн бөҕүнэ сааҕ тиэмэ солоор, ыстуугун-сэлиҥнэ түөрэ, түүс үлэҕэ, эйбэх сыраная хоруоска сиргэ таһаарыыа, тоҥнэҥэ туттан оҕуруоттаммыппыт. Хоруоннуҥ, оҕуруо, пиэндэр олордубуоҕут.

Хаһаайыстыбаҕа, сүөһүлээх-остоах дьоҥу сиэнэ уулусса суоҕа кэлиэдэн биэр эрэйдээх. Биэр да водоҥа сылдьыбат, уу ыалыбат дьаҕалар олохтоохтор. Ол да буоллар, оҕуруобут үүнүүтүн биэр үтүө түүн уорбуттэрэ, аны босхо сылдьар ыттар уо биэр-суох сымыыттыкэр кууруссаларбытыа туппуттэрэ Оноо эбэт бу мэ 23 чыыҺыыта буоллар түүнүгэр хотоотон ыыа сымыыттыкэр кууруссабытыа уорпуттар.

Кыһалҕабыт этэлэн бүппэт. Оноу кэпиэ сиэргэ бөҕүнэт дьиэкэй бөҕүнэ оҥордулар. Ол маннык Уолуо кэргэннэрэ оҕолоруо уруук уорохха кэлиэрэрэ кэпиэрэттэбиттэрыгэр дьиэ-уот, сүөһү көрөөччүлэр ким уолбытыа. Сиэнэлэрбин дьаһайан олорутуохтааннар. Арай биэр кэлэҥ оҕус тиэтэйэлэрэ 2 этэҥэ хаа-хаа буолан кэлбиттэр хорон, бадаараатын түспүт, бөҕүхэлбит дьиэ сиэнэбытыа. Онтон үүнэ хоҥнаатэгэр ол хаҥа абаларыаныа түспэтэх, бэйэтэ бэйэтэйэн эрэ. Оноу кырдьаҕаннэ кэпиэ, бара сатаай, тракторо оҕуруоҕа буоллаҕа диэн хорер ниҥи буоллун, анхойбутын дьаҥна. Бэйэтэ да үтүө суоҕу ортотуттар турар буоллара. Чэ, эмиэ оҕоҕун.

Сиэнэ модаалыт буолан, бистэҥ эмиэнэйэт 10 баалга, туттарах, уорэх кэтэн цооҥун подпрапаан эрэйбиттэрэ. Нэҥүн сиргэ-сиргэ ыйыктым кэрэ: «Уокна, этэҥэ сиэнэнэт,—диэн ветеранардарга суоҕа хоноо эрийэн, кэпэ көрдүлэр. Туугуо тугуй? Кинилэр этиллэр: «Туйаҕа ыраах, оҥоо сохрэгэ ыыаа, бэйэм туран уоттаабыа,—диэн. Күн ригэда кэтэйэн, түүтүн ойоноо ыырыйан, мреастаах сиргэлэстыкэр, эмтэон-томтоон бардылар.

Сиэнэй бааҕа алаҕын сототуттан ыыаҥ бүүтүгэр тиийэ барбыт, ыйын-түүтүн, ыйктаҥ сиэнэ кытта сиэнэнэтэр. Дьэ, бу тугуй?! Ким маннык сиэнэ быыыыны оҥоруоп, сабуй? Оҕо дуу, уоҕахтаах кэпиэ дуу?! Сиэрэ-майрыа, кэпиэ-ойуулар бөҕүнэт, ыйыҥ эрэ үөйбэтэх-иттэтэбэтэх, туһэрэ бэттэхэрэтэх ойдоҥхайа буоабыт дуо? Бу улуторгэрэх ойоҥ суоҕутун сиэнэ-ойдоҥ түрэн хабыаттахтарын. Сурүөх! Аны бу улуторгэрэх хоромнуулу, морахтаах ойоҥнэн ким-хайдах үйүлэр?

—Дьэ, бэйэм. Хотуута да суоҕу сиэнэ эрэчэйбит, тиэрэтиэтэр да туох да турбут, буоллаҕына, ким-ким хайдах ойоробут? Ким кэпиэ бу дьоҥу уолууланнарыт? Бурүйдэах хостуо дуо, эмиэ кинилэйдэр кэпиэтиэҕий? Ким да суоҕун туһэр хаанныт суоҕа, маннык кэпиэтэ суоҕуоҥ да бэйэлэнэт. Тус бэйэм, ыырыыах, кырдьаҕас, талаҥа ыйаттан тэлэйэбит кэпиэ түбэстэтэхтэр түбэйэн уонна сидьыт, бэйэкэт бэйэлэтэн сиэнэгэ-ойоҥ, ыгыҥ эрэтэ сиэнэтэн, уруйдар уу эйэлэнэ, доруобуйабар да оҕустардыт.

А. ИВАНОВА,
тыыл, эмчиэтэ-ветеран.

Оҕону өйдүөххэ наада

Ылаас сиэнэйэнэтэ буолуу ыыа бүк эпидемиологтэрэ ыстыы-уулуулаабыттыа маннаайыы нүүпэрэтэн бөҕүнэ. Оҕо бэйэтэ бэйэтэ ыстыаан уулуулаах кэмнэрэ-ааларэр, олохтоо сиэнэтэх ыыстатын буолит, дьиэнэтэр-сиргэтэтэрэ, теребүт дойдутуттар туһалаах кэпиэ буоллаҕа кэм уулуулаах уонна ыыаас сиэнэйэччэтыыс быыыстыыаа сүрүн сирэтэ. Итэ туһунан, уриэнэсчилэрбин, кэнэлэр терепнуттэрэ кытта хаҥа маннай нерсуохтуттан эпэтим.

Тус-туһуҥа мэйиилэх-сигнилэхэ, сойдыылэх оҕолору бэйэ хаҥыскэлэх бэҕэ ыыллаттан ыччаҕа эрэ уулуулэй түмүгэ сиэнэйэхэ сэр. Итиннэ терепнуу, ньолоо ураты улахан суолталаах. Оскуола кэнэ ыыстыыта суох оҕону олохтоо толору бэлэмнэр кыаҕа кэлиэ. Терепнуттэрбин кытта улэҕэр кэнэлэргэ педагогическай бэлэмнэ бөҕүнэ кэпиэнэбин Иитэн улэтэлэр, ыарырдаттар бэпэрэстэриэн бэлэвэрбэн, сүбэ-мунньахтары ыытабын Терепнуттэ мунньаҕар терепнуттэрэ уонсай бэпэрэстэриэ эрэ кэлиэтэбин, оттон бөҕүрдиллэн оҕо проблемэтэ дьиэлэриэнэ эрдэҕэ сылдьан бэлэрэсэбин. Оҕо бэрэдэгэл кэстэриэ, оҕолору, уулуулаах кытта сыныаа уустуурдабыа, уөрэтэр иэлтэтэриэ, тута терепнуттэрбин сүбэҕэ ыытарбин, тылларын тэрдэллэриэгэр хардэлэбин.

Оҕо дьиэтэн, эйэтэн ыстыбыыстаах диэн өйдөбүл. ньоолуо. Оҕону уонна терепнуту биэрэ түүн сылдьыаа кэпиэлэриэн, ааныс кинкуреттэриэ тэрийэбин. Ол курдук айылҕаа экскурсия, математика олимпиадата, «Кинэ хүүнэ» конкурс, «Иллэр, абаар күннэрэ», Санта дьыл бэрэбиэнтэлэрэ уодд. дьиэлэлэр ыытыллыыллар. Терепнуттэ хаҥаа тэйиэхэ уонна терепнуттэр, уруоҕа сылдьар буоллаҕына, оҕо саамай интэҥнэлэр, үчүгэйдэр тардыыллар уонна. Оскуолаҕа, үөрүүгэ ыыстыллар дьиэлэлэрдэ кыах тиийэриэгэ кытта сатыыбыт. «Музыкальная точка», «Ааныс сибэриэнэлэр», «Мариланнаа ыйуордарга» конкурстарга сотиннэхэммиппит.

Сүрүн бөлөхтөбүтүн ыарахан ыстыыллаах оҕолорго уурыбыт. Кинилэрдэн эйэхта кэпиэнэк ааныстабыт, ааныс бэпэрэстэриэнэ нэ сиэнэлэрэн сылдьыыллыбыт. Кинилэр дуоҕоолорбэр, сурахтаатэр нүлүүс буоллар сиэнэйэ. Бу оҕолору ньолоо, оскуола улэтэтэр ыстыыдаҥа эйэбин, сиэнэйэлэрэхтэриэнэ, ааныс бэпэрэстэриэнэ хаҥыыбын. Хас чаастар пэйэ дьиэлэриэнэ сылдьан үөрүүбүйэлэрин билэбин, Кинилэт оҕолоор, бэр ньолоҕэйбүн. Кинилэрэ эйэх бэрэмэйэн эпэтэйбин, туохтаах да эйэҕэс, иэтэт сиэнэн суоллаабын өйдөөтүм.

Итэ курдук уолаҥнаабыт терепнуттэ, уеразаччы уонна уулуулаах ньолоо эрдэхтэр өйдэйүү, ыстыгэйэ тэстэбэтэ, уруоҕа сыҥэн тэстэ улаҕэйбэта. Ааныс сиэнэ эрэ оҕо ньолоо ньолоо ньолоо эйэ буоллаҕына, сэн ньолоо сиэнэ ньолоо ньолоо ньолоо

◆ ЧУРАПЧЫ ЧУЛУУ СПОРТСМЕННАРА ◆

Союз чемпионугар тиийэ үммутэ

Чаҕыр нуурдук кыра нойыннаахтар СССР уолаттарга бастакы чемпионда Вячеслав Карпов, СССР спордун маастардара бырааттыы Афанасий уонна Николай Матвеевтар, Прокопий, Николай Скодеевтар, Россия чемпионда Егор Старостин, СССР чемпионда, уолаттарга анаа-дойду мастера Семен Макаров нуурдук чулуу бөҕөстөр үммуттэрэ. Кинилэртэн биирдэстэрэ—Афанасий Матвеев кыайыыларын-хотуулларын түбүнан ахтан-саныан ыйыллыбыт.

—Туспа бастакы грамотабын ороҕун адыс кылаастаах оскуолаларын хурахтаанныгар ылбытым. 41 эҥ ыйаанынаарым. Онно Россия республика нөҥүөрдүгэр биллэн эрэр Сеня Макаровы, Слава Романовы, Коля Барашковы, Еремей Дьячковскайы көрбүппүн умнубаппын. Эчи, туттан-хаптан туспаллара, грамоталара үчүгэйдик! Сотиска уерэх Бүтэйдээхтэ барбытым. Физкультураан Москва Государственнай университетын бүтэрбит Алексей Васильевич Игнатьев үөлэнньэ, туспуса республика призердара Ваня Игнатьев, Витя Скорюков, Петя Кривогорницын уерэхтэлэрэ. Биирдэ оскуола курахтаанныгар Окоренок Витаалыы ханаастыбыт, кини оччолорго ерун ылан аттаннаҕа зона чемпионда эт, Сайыынан (1964 с.) Дьокуускайга Россия чемпионата буолбута, Алексей Васильевич бөҕөнгөн бөтөҥнөрдэ сылдьан курахтаанны кэрэрбүтэ. Алексеев Иванов, Эдуард Гегеев, Петр Попов, Николай Гоголев уолдьа, алаан аттыгар бөҕөстөр туспаллара илэ кэрэ сахпутум-маҥтаабыттым,—диэн ахтар туспуу эстэрэ. Уигуоҕунан бөдөҥ буолан, наар бойыттан арааспаастаахтары ылыта туспара. Аҥыс кылааска уерэх Чурапчы орто оскуолатыгар кэлбиппэ, маҥан туспуу сахалыгын Д. П. Корякин үөлэтэрэ. Ньуҥуо сылыттан ыстаарыгыт-оскуолаҕа Роман Дмитриевы, Роман Неустроевы, Владимир Андросовы, Николай Захаровы—Сахаччаны ыйта биирдэ уерэммиппэ, биирдэ оонньобута. Тренерим Дмитрий Петрович үөлэнньэ. Аҥыс кылаастыы бүтэрдэҕим сыл Красноярскай кыраай ороҕоро Чурапчыга кэлэннэр матчтаах көрсүһүү буолбута. Афонна 70 эҥ туспан хотторбута, оттон Слава Карпов, Сергей Лыткин, Рома Неустроев, Петя Макаров кыайыы ерчэйдик билбиттэрэ. Тренерэ Дмитрий Петрович итэҕэс сыыа-сыыа саныы таптаабыта: «Ыарыта миниэр. Кыайыылар баар буолуохтарын»,—диэбит. Кырдьык, кыайыылар да ситиһиллибиттэрэ. Эрчимнэннэр иккис сылыгар Россия «Урожай» обществотын Кыра сборнайа курахтаанныгар ыытта, Саранскай куоракка уолаттарга бастакы мистэлэммит. 1960 сылларыгар Сибиир уонна Дальнай Восток зоналарыгар Красноярскайга уолаттарга, Хабаровскайга уерэхэччиларга бастаталаабыта, «Үчүгэй техникатыа ыйаа» биирдиилээх болдьоҥнонно, Комсомольскай куоракка Россия уолаттарга чемпионатыгар бөлүс мистэлэммит.

1967 сыл үммутэ. Уолу саас Россия уолаттарга чемпионата, онно үчүгэй буоллахтарына, Советскай Союз үөлүлүгэ күүтэллэрэ. Тренер уонна бөҕөс маастарыстыбыта, техниканы толору баҥыгыр сорудуу туруорунан күүскэ үлэлээбиттэрэ. Онус кылаас уерэхэччитэ итэ саас 70 эҥ ыйаанынаа республикаҕа туспан, Николай Неустроевтыын толгааны иккис мистэлэммита. Н. Неустроев колон норуоттар иккиэ ардыларынан-ды кылаастаах маастар, Советскай Союз, Россия чемпионнаро буолбута. Итэ курахтаанныгар Афонна хаҥа маҥнайгыттан кэрэхсэтэр собулаанньа—тердус эргиирга диэри биир да бөҕөстөн будурүөбөтөҕэ, наар ыраас ыйааныы суруммата. Кини туспарын кэрэ-кэрэ, сахалартан Россияҕа бастакынан чемпион буолбут, республика ситэ тэҥнэлээх чемпионда, СССР спордун маастара Николай Гоголев:

—Бу уол хайдах да үчүмүөх, онус үчүгэйдик, грамотнайдык туспар эбит, —диэбит ыйааһыныах тыллаах оннуо кинэрэр дьыалаламыттара.

Уол Маҥаччыла куоракка Россия «Урожай» обществотын Кыра собуотын уолаттарга уонна Хабаровскайга буолбут Дальнай Востоктан зоналарыгар бастаан, Россия чулуу туспуулаах аҕаалыгар дылхорилэн, Ваҥу куоракка Советскай Союз чемпионнарыгар ыытар бырааппыта. Кини туспар 70 эҥ ыйаанынаар 25 аттаахтар туоҕуйбуттара. Афонна утарылаһыаччыларын бырыгын-хотоҥ 1967 ноябрэ сыыа Советскай Союз чемпионун валлэй лиоҥэтэн хаптыта, ыйыл кэмус медалын ылаллыта.

Итэ сыл сиппи-хотуу аттестатын ылан, салгыы уерэхэ Минсэйдэбитэ. Онно тиийэн СССР үчүгэлээх тренерэ Б. М. Рябалкова дьиэрэктиллэрэ. «Буревестник» общество Сомаҥа бастыыр ыйаа курахтаанныгар институт чаҕыйан кэлиэхэ, 28 ыйыттан тердус буолбута. Салгыы Гомель куоракка буолбут дойду үрдүк уерэхэ заведениелэрэ күүн хорсуһуулаларыгар үөрүс мистэлэммит. 1969 сылларыгар армиҕэ сулууспан ыытырылыыбыта. Манна туспуулаах дьиэрэктиллэрэ бастаныгай уолуобуйа уесхэйбита, Чита куоракка спортивнай ритаҕа түбэйэн, Илья Романович Фурунджиев самолетчыыан эрчиллибита. Афонны кытта Читаҕа Гаврил, Роман Дмитриевтэр, Роман Шакоев, Александр Арсунов уодьа. тиийбиттэрэ; Уолаттар барыы эрчиҥэ барыахтарын кэннэ туспуура ситиһиилэрдэх, Роман уонна Гаврил спорт маастардара этэлэр. Онон уокуруг хонгул туспуура хаммаадыгыт ааҕыллыбыттара. СССР Сэбиэдиссэйдэрэ Күүстэрин XIV спартакиадатыгар Забайкальскайдаа байыаннай уокуруг хонгул туспуура хаммаадыгыт сурун тэҥүүтүнэн сиха бөҕөстөрү буолбуттара. Афанасий Чита уобалаастарыгар, Забайкальскайдаа байыаннай уокуруккэ чемпион үрдүк аатын ылыгыаабыта, Советскай Союз Сэбиэдиссэйдэрэ Күүстэрин түбүлгэтигэр Минскэй хотугулуу ахтыс, Волгоградка сэттиэ мистэлэммит. 1988 сылларыгар Советскай Союз хас да куораттарын кытыылаах Дьокуускайдаа куорат. аймах чемпионатыгар кытыллыбыта. Афанасий Матвеев бу түбүгэ Читаттан кэлэн туспан, наастыдкэр хаалыы оннооннорун тоҕо нотоҥ, үөрүс мистэлэ тахсыбыта. СССР спордун маастара Афанасий Матвеев хомус кылабуҥуна үгүстэ тохлуут кэбиэрэгэр эмэр ыйыгыр эстэ курдук туспан аастыта.

Платон КОРЯКИН.

„МОЛОДАЯ ПРЕССА" ФЕСТИВАЛЬГА

Соторуттаабыта «Михаил Светлов» теплоходка үөрүс республикатааҕы «Молодая пресса» фестиваль-хонкүрэ буолуо аастА. Маннык бу фестиваалҕа кыттар мастарыы сурук ыытан үөрдүбүтэ. Маннык «Кастиль уонна «Юность Севера» хаһыаннар сурунаалар уонна идэр журналыстар мустан Өлүөнэ эбэ устуун ыйаннаабыт.

Бу түмсүүгү тарийэччилэр уонна теплоход үлэһитэрэ бөҕөгүнэн истиннэн, үөрэ-кэҥэ хаҥастылар. Үс күн устата олус интересный семинардар, мастер-класстар, креативнай мероприятиелэр буолуталаабыттар. Фестиваалы тэрүүлээччилэр ыйаар ниэбэҕэ кыттааччыларга ойдобуолуҥ бэлэхтэрэ туттарталаабыттар. Бу кинньа бөҕөлөр бэлэхтэннэрэ буолаа. Маныаха хаһыаттар представителлэрэ уонна юнкордар хаммаадыгыт эрэхсэн кэхтээхтүк кыттыгыстылар. Кыттааччылар, ыалдьыттар «Молодая пресса» диэн олус интересный улахан тэрэх сиэтибит.

Иннэ кумааҥнаах ыытыллар Өлүөнэ оскуолаларыгар тиэйэбит. Үөрүү-көтүү бөҕөлөр. Оскуолаҕа үөрэх тахсан өйдөбүнньүк хаартыскаҕа түстүбүт. Кинньигэр хонкүрсү түмүгүлэх кыайыылаахтары, лауреаттары биллэрдилэр. Гран-при хаһаайыныгар Горный улуусун Бордьюгостоордуттан сылдьар Саша Максимов уонна Дьокуускайдаан Ира Николаева буоллулар. Уста сылдьар Нептун бырааһынныгын олус бэлэвэйдик ылыллыбыт.

Фестиваль тэрэппиэннэхтэт, кэхтээхтүк аастА. Мин бу дьоҥнаах тэрийээччилэргэ, теплоход эйэдэх үлэһитэрэ уонна ыйаннаабыт кэрэ түгэннэри бэлэхтэрбиттэригэр ис сүрэхтэн махтанабын.

МАЙЯ ЕГОРОВА, 8 кылаас уерэхэччита.

Болтоно.

АТЫЫЛЫЫНЫТ

Бортовой УАЗ-3303 1989 сылларааҕы кэрэмнэнэ барбыт массыынаны, Дьокуускайдаа 30 тыс. солкуобайҕа эбэтэр «Жигули», «Нива» массыыналарга атастаһабыт. Бэлэр тел.: 21-450. Корнит уул. 32 нүөмэригэр.

МИРЭЭЙ АВИАТОРДАРА СУПЕР «АНТОШКАҔА» ОЛОРДУЛАР

ДЬОКУУСКАЙ. «АЛРОСА» АК Мирэйдээҕи авиапредприятиетын пааркатыгар Ан-38-100 сиэтэ самолет эбилиннэ. Маныыр крылаастаах самолет Саха сиригэр эрэ буолбакка, Россияҕа бүтүннүүтүгэр, биллиннэ диэтэ кэстэр.

Ан-38-100 олохтоох авиапортаахтарга кэтэрдэ анаан оттоҕуллубут. 450 метрэ сууруон барыа кэтэр, туһаайыыта —350-400 м. Самолет часкы 350 км барыан сор. 2000 километрдаах сиргэ самолет 26 пассажиры эбэтэр 2,5 тонна тайаанны ыйдьыан сор.

«Супер-антошкаҕа» Мирэйдээҕи авиаторлартан дьиэ чахчы кэрэ баҕах. Кинилэр бастаанныгар диэрэ кэлиэт Ан-24 уонна Ан-2 самолеттар эргэрэн бүтүннэр. «АЛРОСА» авиапарканы сатардыыны эссо шуус устарга сабалаабыта. Оччохтоох Мирэйдээҕи авиапредприятиеҕа сиэтэ ТУ-54 самолет кэлбита. Бу сыл бүтүөр диэри уонна 2000 сылҕа алмаастаах ноҥнаппыт Ан-38-100 шкыа самолетэ уонна биир ТУ-154 атыылаһар сиэнэлээх.

СИА.

СИБИИННЬЭЛЭОХТЭР ИСТИИЛЭРИГЭР

Красноярскайтан кэлбит сибиинньэлэр албутуттан ветеринарлаборатория анализтаабыннан тыстыгынан ыарахан диэн сыстыганнах ыарыы турбутуттан барда. Кэлин сибиинньэлэрдэ бу ыарыыны уторо оруннаах оттоҕуллар. Провокаттан ыгыллыбыт кэнниттэн сибиинньэлэр өлүр түбэлтэлэргэ хаанын диэнэ докумуон оттоҕуллубат.

Прививканы оторуу от ыйын 31 күнүгэр ыытыллар. Телефуон—биир тибээ 15 солкуобай. Сайаптаалары 21-971 нүөмэрдээх телефонтан ылыллыбыт.

Чурапчыдааҕы ветлечебница.

Биирэ үөрэхэлит табаарыстарбыттыгар Протодьяконова Любовь Кононфонтовнаҕа аҕата, хотун кэбэрулуу кыттыылаах, Аҕа дойду гэркитин ветерана

АММОСОВ Кононфонт Кононович

уонна Николай Илько Дьячковскайга ыйаа, хотун кэбэрулуу кыттыылаах, тыыл, үлэ ветерана

ДЬЯЧКОВСКАЯ Татьяна Кузьминична

албутэрэтин дириҥ кутурдаммыттын тэрэбилит.

Мутудай орто оскуолатын 1975 сылларааҕы үөрэнэн бүтүрбиттэр.

Күнду хорсунум, ыраатыт, уолбут, Мутудай ыраахтааҕы алахтоово

СИВЦЕВ Петр Михайлович

бу ыыл от ыйын 27 күнүгэр сэлиэмэрдэмэ бөҕөнэ кэмнэбиттэннэ олох туоралаабыта биэрэ дьоҥуттар, ыймахтыгыттар дириҥнэх курутуйбут туоннан ыраатыннарабыт.

Кэрэнэ, оҕолоро, ыраата, ыраах.

Кутурдаммыттар тэрэдэлэр:

—Петр Михайлович албутунан хорсунтэр, оҕолоругар, ыраатыгар, аҕатыгар уйбиэ, бырааттарга, бэлэхтэрэ, ыймахтара, кутуоттара, ыраатыгар.

—Биирэ уерэхэлит табаарыстара Петр Михайлович албутунан хорсунтэр Лиэлиэнэ, оҕолоругар Вальерэ, Анжеликаҕа Мутудай орто оскуолатын 1971 сылларааҕы уерэнэн бүтүрбиттэр.

—Уйбиэ албутунан Саха Республикатын Министерлэстэбиэтин ыраатан ыймахтаах реставрация управление Чурапчы улуусунааҕы ревизиоруттар Сивцев Семен Михайловичка улуустааҕы уо управлениетыгар кэлэхтэннэ.

Чурапчы нагорнайдаах сүүрүк оскуолатын учууталлыгар Васильева Ирина Романовнаҕа биирэнэ

ВАСИЛЬЕВ Афанасий Романович

хомолтолоохтук албутунан кутурдаммыттын тэрэдэбит.

Улуустааҕы уерах управлениета, уерах үлэлиттэрин идэтийбит союзтаран улуустааҕы комитета.

Кутурдаттарын тэрэдэлэр:

—Биирэнэ албутунан биирэ үлэлиир колхозтарыгар Васильева Ирина Романовнаҕа Чурапчы нагорнайдаах сүүрүк оскуолатын коллектива.

—Табаарыстара Афанасий Романович албутунан хорсунтэр Калисаҕа, оҕолоругар, биирэ тэрэбилиттэригэр, ыймахтарыгар Чурапчы орто оскуолатын 1972 сылларааҕы бүтүрбиттэр.

—Биирэ тэрэбилиттэригэр, хорсунтэр оҕолоругар Чурапчыттан Петроттар. Одьулуунтан Дьячковскайдар, Дьокуускайтан Тарасовтар ааҕа кэрэтэрэ.

Редакторы солбуйаччы А. М. СЛЕПЦОВ.

НАШ АДРЕС: 678700, г. Чурапча, ул. Кирова, 28 «а». ТЕЛЕФОНЫ: редактор — 21-332, отделы — 21-265.

Учредители (соучредители) газеты—Редакция, Администрация улуса, Национальная издательско-полиграфическая компания «Саха полиграфиэдэтэ». Газета издается на якутском языке, выходит по вторникам, четвергам и субботам.

Индекс газеты: 54907

Чурапчинская улусная типография. Национальной издательско-полиграфической компанией «Саха полиграфиэдэтэ».

ЗАКАЗ № 78. Подписано в печать 28.07.99 г. Тираж: 1564.

Автор суруттар этиллэр сиэнэ редакция позициятыгар молдьуо сөп түбэйэр буолбатах. Суруннар ыйыллар чахчылаах ыйдыыстахтарыгар аналлаах автор туо бэлэх суруйар.